

aarhus teater
S T O R E S C E N E

**DEN
SKÅREDE
KRUKKE**

Masaccio (1401-28), italiensk maler: Uddrivelsen af Paradiset (1424-25)

PARADISETS HAVE – OM AT MISTE OG GENFINDE

Der findes kun een smerte: At have mistet paradiset have,
og der er kun eet håb og kun een længsel: At genfinde den.
Digteren søger den på sin måde, den skamløse på sin.
Den er det eneste mål. De må have vandet fra paradiset fire
floder. Instinktivt ved de alle, at det ikke betales for dyrt.

Léon Bloy (1846-1917) (*fransk forfatter*)

Det kunstnerisk mangelfulde Kleist-portræt, der
formodentlig blev malet af en medfange under det
franske krigsfangenskab i 1807, er sandsynligvis ægte.
Ligheden med Michael Wallners portræt af Kleist
fra 1811 er slående (*se senere i programmet*).

Hovedsponsor for Aarhus Teater

AKTIESELSKAB

Sponsor for lysteknik på Aarhus Teater

Adam & Eva

Adam, Licht, Walters tjener & Lise

OMKRING AFTENENS FORFATTER

af Villy Sørensen

Heinrich von Kleist var kun 34 år gammel, da han – i november 1811 – havde fået nok og skød sig, efter først at have skudt en veninde. Veninden led af en uhelbredelig sygdom, Kleist kunne – som han skrev i et afskedsbrev til sin søster – “ikke hjælpes her på Jorden”. Han synes snarere at have ledt efter en kvinde han kunne dø sammen med. At dømme efter efterladte breve og nogle øjenvidneberetninger om det døds-viede pars sidste timer gik Kleist og hans dødsledsagerske ud af livet med fornøjelse, ikke uden paradisforventninger.

Den, der søger paradys – eller med et andet ord: Det absolutte, den absolutte lykke, den absolutte sandhed her på Jorden, kan vanskeligt hjælpes. At leve er – bl.a. – at indgå kompromis med forventningerne og idealerne, og for den kompromisløse sandhedssøger er der noget kompromitterende ved at leve og blive gammel og desillusioneret. Fra en lidt ældre synsvinkel kan der til gengæld være noget ungdommeligt umodent ved det absolutte krav til livet; der kan ofte være noget tyrannisk ved alt-eller-intet-kravet: Hvis ikke alt er ægte, er intet noget værd. Den tyske romantik begyndte som et følelsesoprør mod det kunstige, mod regler og konventioner, i både kunsten og samfundet, men den endte som politisk reaktion, hvilket har gjort “det romantiske” suspækt i progressive øjne. Men romantikere er nu ikke de eneste revolutionære der – for nogles vedkommende – havnede i det autoritære. Og det romantiske er – hvor svært det ellers kan være at definere det – den drivende kraft i enhver kulturrevolution og ungdomsrevolte: Den guddommelige psykes reaktion mod en snæver virkelighedsopfattelse og mod en snæver virkelighed.

Det har siden oplysningstiden været et problem at etablere en balance mellem individ og samfund, frihed og orden, følelses- og forstandssiden i mennesket. Kleists værker rummer så ekstreme udtryk for denne centrale konflikt at en senere tid har haft lettere ved at genkende sig i dem end hans samtid. Skal der nævnes en forgænger for Franz Kafka, må det blive Kleist, hvis værker er rige på processer; den eneste gang Kafka læste op offentligt, var det af *Michael Kohlhaas*.

“Helvede gav mig mine halve talenter, himmelen giver mennesket et helt eller slet ikke noget”, skrev Kleist i 1803, da han havde opgivet at sige det hele i sit drama om Robert Guiscard. Fejlen ved mennesket var at det ikke var helt – som Gud eller som marionetten. Kleist kunne – måske med ironi – tale om den “guddommelige hævn” og – uden ironi – om den “guddommelige helt”. Mennesket er helt sig selv, når det optræder som helt, det er helt sig selv når det er ude af sig selv, når det sætter alt og i sidste ende livet ind.

De personlige vidensbyrd om Kleist fremhæver dels det sky og stammende, dels det heftige, det barnligt-elskværdige ved ham. Han “var ikke i stand til rolig overvejelse, men enten entusiast eller helt udeltagende” (E.F. Peguilhen, 1812). Han kunne ikke gå delvis ind for noget, heller ikke for verden, trods dens skrøbelighed. Han veg tilbage for det livskompromis som en Goethes harmoni eller beherskede disharmoni tog sig ud som i hans øjne, og afbrød så at sige sin bane på midten. Han havde, som de få portrætter af ham viser, sit ubeskyttede barneansigt i behold.

(Citat fra *Efterskrift til Samlede Fortællinger*, 1982)

Ruprecht Tümpel, Veit Tümpel, Eva & Marthe Rull

AT ELSKE RETFÆRDIGHEDEN – ELLER GØRE VORT BEDSTE

“Hvis der er en Gud, maa han nødvendigvis være retfærdig; hvis han ikke var det, vilde han være det sletteste og mest ufuldkomne af alle Væsner. Menneskene kan begaa Uretfærdigheder, men det er altid med Tanken paa sig selv og deres personlige Fordel. Ingen er ond uden Grund, der ligger altid en speciel Interesse bag alt. Men Gud har ingen Fornødenheder, han er nok i sig selv; derfor vilde han være slettere end alle andre levende Væsner, hvis han var uretfærdig. For han vilde ikke engang have nogen personlig Interesse at undskylde sig med.

Selv om der ingen Gud var, burde vi altid elske Retfærdigheden d.v.s. gøre vort Bedste for at ligne det Væsen, om hvilket vi har saa smukke Forestillinger og som, hvis det eksisterede, nødvendigvis maatte være retfærdigt. Selv om vi blev fri for Religionens Aag, maatte vi aldrig frigøre os for Retfærdighedens. Det er det, der faar mig til at tænke, at Retfærdigheden er evig og ikke afhængig af menneskelige Vedtægter. Hvis den var det, vilde det være en frygtelig Sandhed man maatte skjule for sig selv. Vi er omgivet af mennesker der er stærkere end vi, de kan skade os paa tusind forskellige Maader, de tre Fjerdedele af Gangene endda ustraffet. Hvilken Hvile er der da ikke i den Tanke, at der i hvert Menneskes Hjerte er et indre Princip, som kæmper paa vor Side og beskytter os mod deres Anslag. Uden det vilde vi gaa i en stadig Angst som var vi omgivet af Løver, og vi vilde aldrig vide vore Ejendele, vor Ære eller vort Liv i Sikkerhed.”

Charles de Montesquieu

*(uddrag af brevromanen Lettres persanes, 1721,
oversat af Ingeborg Buhl, 1959)*

MUNTERHED – ELENDIGHED

I “Den skårede krukke” slippes den store munterhed løs, der hviler over alt, hvad Kleist har skrevet, selv hans tragedier. Denne munterhed er en dyb humor ved grænsen til menneskets almindelige elendighed. Adams exit til slut er ligeså komisk-smertelig som Malvolios i Helligtrekongers Aften. I det brev til vennen Rühle von Lilienstern 31. august 1806, i hvilket Kleist beder vennen afgive et votum over sin lige afsluttede komedie, udbryder han: “Det kan ikke være en ond ånd, der står i spidsen for verden, han er blot ubegribelig! Smiler ikke også vi, når børn græder?”

Erland Munch-Petersen (fra bogen Heinrich von Kleist, 1969)

Adam & Licht

KRUKKEN – ET UNIVERSELT SYMBOL

“Husholdningens og hjemmets beholdere: Krukke, skål, kar osv. spiller en vigtig rolle som symboler, sommetider i sig selv, men nok så ofte gennem det de tænkes at indeholde....Der kan være vand, olie, mælk og adskilligt andet, men det kan også være noget som er endnu sværere at gengive...

Det er symbolers opgave at udtrykke noget uhåndgribeligt ved hjælp af noget konkret, og på en måde gælder det i dobbelt forstand for beholder-symboler” (*Sven Tito Achen, Symboler omkring os, 1985*).

“Krukken, flasken, vassen, bægeret og karret er universelle kvindelige symboler, der bl.a. repræsenterer de kosmiske vande, den Store Moder, moder-skødet, det feminine, modtagende princip, frugtbarhed og hjertet” (*Politikens Symbolhåndbog, 1994*).

I det kvindelige kar udvikler livet sig, fødes ud af karret til verden, og anvendes ofte “i forbindelse med rituelle handlinger” (*Eventyrleksikon, 1996*).

Men disse sindbilleder er tillige almenmenneskelige og symboliserer også indelighed og indre værdier. I dagligt sprog taler vi f.eks. om vores “indre”, om den indre verden, og om de indre værdier. Karret eller krukken kan indeholde det helbredende eller livgivende, der kan lindre legemet og sjælen.

Overalt i religion og mytologi, i eventyret og i dagligdagen møder vi disse genstande med reelt eller symbolsk indhold – men er de revnede, ituslåede eller skårede betyder det næsten altid en eller anden form for svækkelse og devaluering.

I folkemunde træffer vi det bevingede udtryk, at “krukken går så længe til vands, at den kommer hankeløs hjem” – mens en nyere travesti af udtrykket måske er mindre kendt: “Dukken går så længe til dans, at hun kommer tankeløs hjem”. Men det må vist stamme fra en mere småborgerlig og victoriansk periode.

v/ Jørgen Heiner

HVIS SANDHED IKKE ER SANDHED

Berlin 22. 3. 1801

– Hvis alle mennesker i stedet for øjne havde grønne briller så måtte de mene, at de genstande, de så igennem dem var grønne. Aldrig ville de kunne afgøre om deres øjne viser dem tingene som de er, eller om de ikke føjer noget til, som ikke er i tingene men i øjnene. Sådan er det med forstanden. Vi kan ikke afgøre, om det som vi kalder sandhed, virkelig er sandhed, eller om det kun synes så. Er det sidste tilfældet, så er det kun den sandhed, som vi samler her, efter døden ikke at finde mere – og enhver stræben efter at erhverve sig noget, som vi også har med i graven – forgæves.

– Siden denne overbevisning, nemlig at her nede findes ingen sandhed, trådte frem for min sjæl, har jeg ikke rørt en bog.

(Brev citat fra Kleist
til Wilhelmine von Zenge)

KLEIST – JAGTEN PÅ ET TYNGDEPUNKT

af Niels Brunse

Heinrich von Kleist var en gåde for sig selv, og hans gådefuldhed er et af de stærkeste elementer i den fascination, der udgår fra hans værker.

Han er en paradoksernes mand. Født i 1777 og død i 1811 står han mellem to århundreder mellem klassik og romantik, uden at kunne identificeres med nogen af dem. Af gammel preussisk militærfamilie, bekendt med krig, men alt for sart til at holde en officers løbebane ud. Sværmerisk og dæmonisk i det forfatterskab, han i stedet valgte at bruge sit liv til, men samtidig interesseret i matematik og kølig analyse af sjælelige foreteelser. En stor musikalsk begavelse (han spillede klaret), men ude af stand til at tale eller skrive et normalt, glat, letflydende konversationstysk – hans sprog er abrupt, knudret, fyldt med indskud og hidsige kommaer – og dog var det sprogkunstner han skulle være.

Kleist skrev fortællinger (til de mest kendte hører "Michael Kohlhaas" og "Markise O.") og skuespil (foruden "Den skårede krukke" er "Kätchen fra Heilbronn" og "Prinsen af Homburg" blandt de mest spillede). Hans digte er stort set glemt, ligesom hans forsøg i andre genrer – det mærkelige essay "Om Marionetteatret" er dog en lysende undtagelse. Her lader Kleist en dukkefører sige, at hver bevægelse hos dukkerne har sit

tyngdepunkt, og hvis dukkeføreren blot forstår at styre dette tyngdepunkt i dukkens indre, kommer de komplicerede dansetrin og bevægelser af sig selv, mens tyngdepunktets egne bevægelser er ganske simple: Rette linier eller enkle kurver.

Det er ikke svært at slutte fra marionetter til mennesker og dermed komme på sporet af det ideal for menneskelig opførsel, der foresvævede Kleist: Når sjælens bevægende kraft faldt sammen med bevægelsens tyngdepunkt, så opstod den naturlige harmoni og ynde; hvis de to ting ikke faldt sammen, opstod der skaberi, kunstighed, falskhed.

Men Kleist var ikke nogen klassisk ånd, der kunne danne sig et ideal og afklaret forsøge at forfølge det; han vidste alt for godt, hvor tæt alle livsfænomener er forbundet med deres modsætninger. Ondt og godt, rigtig og forkert, det ene kan slå over i det andet på grund af et øjebliks uopmærksomhed eller fordi den handlende mangler en enkelt vigtig brik i sit billede af de omstændigheder, der skal handles under.

Mange af Kleists personer stræber efter retfærdighed, efter orden, men det er en orden de kun dunkelt aner, og som let kan vise sig at være ubekvem og overmenneskeligt skræmmende, når den åbenbarer sig.

"Samvittigheden er bevidstheden om en indre domstol i mennesket – for hvilken dets tanker anklager eller forsværer hinanden".

Immanuel Kant

Adam, Veit Tümpel, Fru Brigitte, Lise & Walter

DEN SKÅREDE KRUKKE

DER ZERBROCHENE KRUG

– et lystspil af Heinrich von Kleist

Iscenesættelse: Asger Bonfils
Scenografi: Kirsten Thomsen
Oversættelse: Niels Brunse
Lysdesign: Niels Emil Larsen

Handlingen foregår i en
nederlandsk landsby ved Utrecht

Premiere 29. november 1996

Forestillingens varighed:
2 timer og 15 min. incl. pause

MEDVIRKENDE

Walter, justitiar ... Jens Pedersen
Adam, landsbydommer ... Aksel Erhardsen
Licht, skriver ... Lars Junggreen
Fru Marthe Rull ... Karen Wegener
Eva, hendes datter ... Camilla Bendix
Veit Tümpel, bonde ... Karl Erik Christophersen

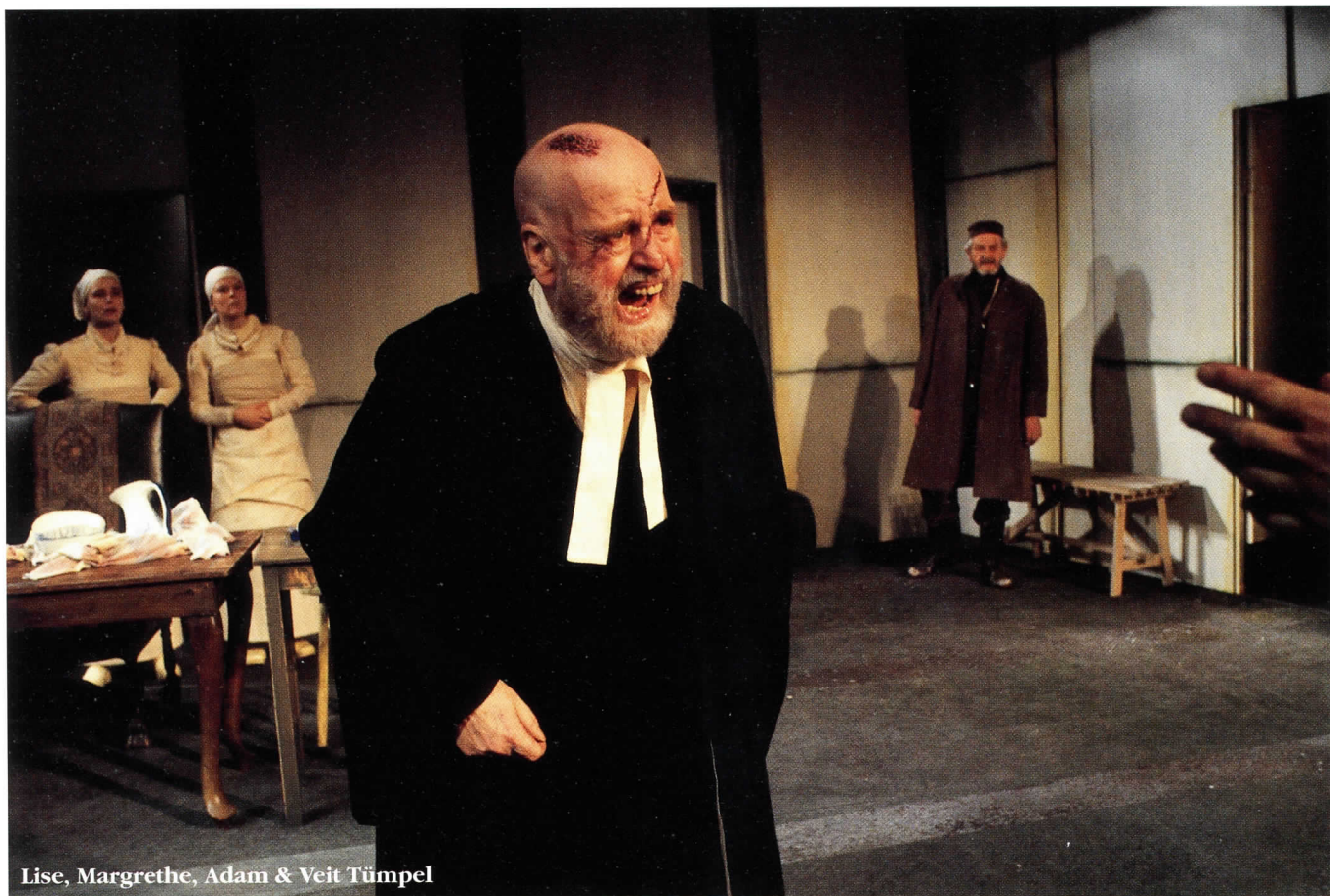
Ruprecht Tümpel, hans søn ... Michael Mansdotter
Fru Brigitte, Veits søster ... Merete Voldstedlund
Walters tjener ... John Batz
Retsbetjent ... John Batz
Lise, pige hos Adam ... Johanna Lindén
Margrethe, pige hos Adam ... Anne Marie Nørgaard

- Forestillingsleder: Bruno Nielsen-Boreas
- Suffli: Birte Haubek Rasmussen
- Afvikling lys/lyd:
Knud Jacobsen/Bo Høgh Jensen
- Kostumiere:
Hanne Gissel, Mehmet Hilmi
- Kostumeassistent: Ingrid Brande
- Uropremiere: Weimar, 1808

- Chef lyd/lys: Jens Ravn
- Cheflysdesigner: Niels Emil Larsen
- Scenemester: Kai Johansen
- Teatermaler: Anne-Marie Kjær
- Frisør: Britta Nygaard
- Rekvisitører: Viggo Bay, Steen Jonassen
- Overregissør: Steen Boutrup
- Teknisk chef: Jørn Walsøe
- Markedsføringschef: Leif Due
- Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

- Foto fra afsluttende prøver:
Jan Jul
- Plakat & program lay-out:
Smidstrup Grafisk Bureau
- Programredaktion:
Jørgen Heiner & Leif Due
- Tryk: C.C. Print 92 ApS

Lise, Margrethe, Adam & Veit Tümpel

KLEIST OG DEN SKÅREDE KRUKKE

Han vil skrive en Komædie, men ikke i traditionel Stil. Han kaster Vrag paa de Fordele, Intrigen kan byde, og udvikler i Virkeligheden kun en Katastrofe. De Begivenheder, der fører til denne, ligger forud i Tid. Deres Følger alene danner Komædiens Indhold. Enhver anden vilde have fremstillet Dommer Adams Galanterier overfor Eva og det aftenlige Sammenstød med hendes Kæreste som Komædiens Exposition og Forvikling, for saa at lade Intrigen blive løst gennem de Forudsætninger, alle havde været Vidne til.

Det har pirret Kleist at skrive en Komædie med Benyttelse af den Teknik, der er Sophokles' i "Kong Ødipus". Her var en Opgave, det ikke var Hvermands Sag at vove sig i Kast med.

Komædien er enestaaende i Kleists Produktion. Aldrig mere denne Kærnefriskhed, aldrig mere et lignende Indblik i en landlig Mikrokosmes Sæder, i dens Jævnhed og Indskrænkethed, i dens Familiekonflikter og Elskovstant. Denne Komædie om Dommer Adams Rænkefuldhed udvider sig til en Komædie om hele det Landsbysamfund, hvor han øver sin uheldbringende Gæring.

"Den skårede krukke" danner en solbeskinnet Enklave i Kleists Digtning. Aldrig senere hæver han sig til en lignende komisk Karakteristik, aldrig senere bliver hans Lune saa bevinget, aldrig senere vover han at fylde en klassisk Kunstform med et saa jordisk Æmne. At forene hidtil uensartede Stilarter til ny Helhed frister ham ikke mere. Men det har syntes ham æggende at vise, at den Analyse, som var det græske Dramas Særeje, kunde omplantes fra tragisk til komisk Stil.

Den klassiske Jambe er næsten heller ikke til at kende igen. Den snurrer rundt som en Bold for de talendes Luner, udsat for alle Uregelmæssigheder og Forkortelser, hugget i Stumper og Stykker, for at den kan blive til det realistiske Versemaal, hvor i Kleist vil dykke sine Figurer. Der findes ingen Overgang her til den Schillerske Jambes højtidsfulde og afmaalte Fald.

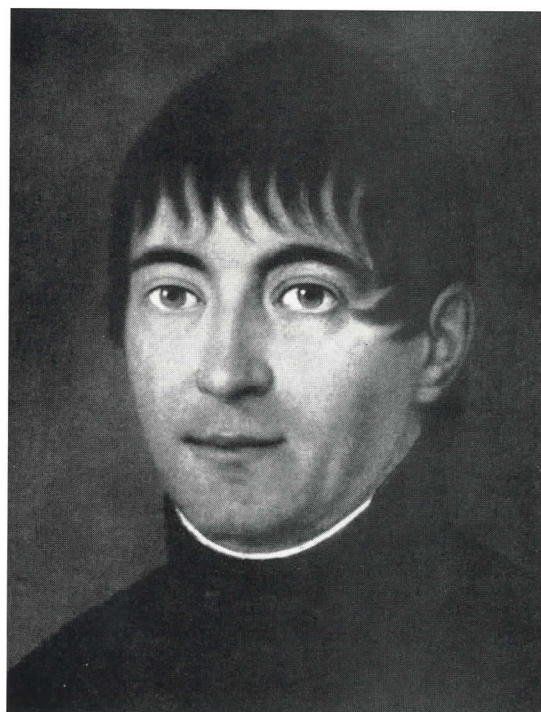
Saaledes forener alt sig om at skabe et Mesterværk. Indhold og Form dækkes fuldstændig. Enhver anden vilde have valgt Prosodialog. Kleist har det geniale Blik for, at Jamben kan omdannes til at tjene hans Formaal.

For en Gangs Skyld har Kleist malet med den brede saftige Pensel, som var de gamle Hollænderes. Han har ladet sig gribe af Folkelivet og taget et befriende Bad i dets Dyb. Og gennem sit Lystspil er han derefter vedbleven at være en Befrier – jævnsides Molière, jævnsides Holberg. Han burde være bleven mere: Sit Fædrelands komiske Befrier. Men i ham laa – som han selv har sagt – alt hulter til bulter som i en Lotteripose, og det var altid tvivlsomt, hvilket Nummer der blev trukket op.

Kleists og Romantikernes Veje skilles mere, end de mødes. Hans Opfattelse af sit digteriske Kald er baaret af et Alvor og en Virkelighedssans, som den romantiske Skole ellers ganske savner. Den vover sig atter og atter ud i Fantasiens og Mystikens Hængedynd, Kleist bevarer derimod Realiteternes faste Grund under sine Fødder. Den blaa Blomst har han aldrig higet efter.

Carl Behrens

(Uddrag fra bogen Heinrich von Kleist
– Bidrag til Belysning af Hans Liv og Digtning, 1909)

Heinrich von Kleist, 1811. Michael Walbner, tysk maler.

KLEIST I KRISE

Det var Kants filosofi, som Kleist gav sig til at granske, og det indtryk, den gjorde på ham, var ubetinget nedslående. Han havde ventet i filosofien at finde en religion, og erkendelseslæren beviste ham, at vi overhovedet ikke kan nå sandheden, aldrig erfare hvad tingen er i sig selv, men kun formår at se genstandene således, som vore organer viser os dem, det vil sige, at den, som har grønne briller, ser tingene grønne, og den som har røde ser lutter rødt. Det var ham, som om hans eneste og højeste mål var sunket sammen, da han indså, at sandhedens erkendelse, som han havde forestillet sig den, ikke var mulig.

I denne sjælelige opløsningstilstand fattede han som andre romantikere tanken om at klamre sig til et system af dogmer, enten til den protestantiske rettroenhed eller til den katolske religion som den myndigst bydende og ældste. Fra Dresden skriver han: "Intet var så egnet til at føre mig bort fra videnskabens sørgelige område som de kunstværker, der er ophobet i denne by ... Dog intetsteds følte jeg mit hjerte således rørt som i den katolske kirke, hvor den mest ophøjede musik forener sig med de andre kunster om med magt at gribe hjertet. Vor gudstjeneste er slet ikke nogen. Den taler kun til den kolde forstand; men til alle sanser taler den katolske fest ... Ak kun en dråbe glemsel, og med vellyst var jeg blevet katolik."

Han overvinder vel disse griller, men at tvinge sig til arbejde er ham umuligt, efter at han har fået den indsigt, at sandhed ikke er at finde her på jorden. For at gøre en ende på denne pinlige tilstand af formålsløshed griber han til en i øvrigt ganske planløs rejse til Paris.

Georg Brandes (Den romantiske skole i Tyskland)

(Citat fra Hovedstrømninger i det

19. århundredes litteratur, 1872/1966)

INSPIRATION FRA ET KOBBERSTIK

“Dette lystspil bygger sandsynligvis på et historisk faktum, som jeg dog ikke har kunnet finde nærmere oplysninger om. Foranledningen til det fik jeg fra et kobberstik, som jeg for flere år siden så i Schweiz. På stikket så man – først en dommer, der sad gravitetisk på sit dommersæde: Foran han stod en gammel kvinde, der holdt en skåret krukke i hænderne, hun syntes at demonstrere den uret, der var overgået den: Den søgte, en ung bondeknøs, som dommeren tordnede imod, som om han allerede var fundet skyldig, forsvarede sig endnu, men svagt: En pige, der sandsynligvis havde vidnet i sagen (thi hvem ved, ved hvilken lejlighed den strafbare handling var sket), pillede, midt mellem moderen og brudgommen, ved sit forklæde: En person, der havde aflagt falsk vidnesbyrd, kunne ikke have set mere sønderknust ud: Og retsskriveren kiggede nu (han havde måske kort forinden set på pigen) mistroisk til siden hen på dommeren, ligesom Kreon, ved en lignende lejlighed, så på Ødipus. Nedenunder stod der: Den skærede krukke.”

Heinrich von Kleist (Fortale til lystspillet)

Kobberstikket “Le juge, ou la cruche cassée” (dommeren, eller den skærede krukke) af Jean André Le Veau ansporede vennerne Zschokke, Kleist, Ludwig Wieland og Heinrich Gessner til en digterkappestrid, hvilket bl.a. resulterede i Kleists lystspil “Den skærede krukke”.

Menneskets bevidsthed om en indre domstol, hvor hans tanker anklager eller undskylder hinanden, er samvittigheden. Alle mennesker har en samvittighed og føler sig iagttaget af en dommer og i det hele taget styret af respekt (en frygt forbundet med respekt), og denne magt der våger over lovene i ham er ikke noget, som han skaber selv, men den er en del der hører til hans væsen. Den følger ham som en skygge, når han prøver at flygte fra den. Han kan ganske vist bedøve sig selv med lyster og adspredelser, eller vugge sig selv i søvn, men ikke nu og da undgå at komme til sig selv eller at vågne, hvor han snart hører dens frygtelige stemme. I sin yderste formastelighed kan han i bedste fald nå derhen ikke længere at bryde sig om den, men han kan ikke undgå at høre den.

Immanuel Kant

**FILOSOFFEN IMMANUEL KANT:
"OM MENNESKETS PLIGT
OVERFOR SIG SELV"**

Løgnen er en bortkastelse og på en måde tilintetgørelse af menneskets værdighed. Et menneske, der ikke selv tror på, hvad han siger til et andet menneske, har ringere værd, end om han blot var en ting.

IDENTITETSTABET – OPLØSNING AF TID OG RUM

Krisen var netop ikke nogen krise inden for erkendelsesteorien. Styrket ned i det bundløse ved opdagelsen af, at objektet og derved hele den for mig kendte verden ikke er noget der er givet fra naturen, men ved en for mig til syvende og sidst ligeledes uforståelig syntese. Dette chok havde Kleist allerede overstået og overvundet. Det drejede sig dog om mere graverende sår på grund af ubesvarede og ubesvarlige problemer: Når opfattelse, fortolkning, når Gud, når de værdiforestillinger, som min vilje har frembragt, ikke er andet end selvskabte illusioner frembragt af bestemte, næsten mekanistiske grunde, så er mit liv aldeles meningsløst og enhver forsken i videnskabelig forstand meningsløs, det kommer til en afvisning af videnskaben, og man får indtryk af et forlis, en ende på enhver åndelig stræben. Her fremføres den påstand, at med krukken, der slås i stykker, symboliseres ganske enkelt personens enhed, bevidsthedens enhed.

Til denne betydning passer det centrale sted i ekspositionen, som foregriber hele stykket og fungerer som en ouverture,

hvor Adam fortæller sin drøm, hvori jeg-ets, bevidsthedens enhed bliver ophævet og en indre domstol oprettes, hvor Adam oplever sig selv på een gang som anklager, dommer og anklaget. Ved at gennemleve sin Kant-krise blev det åbenbart klart for Kleist, at teleologiens (opfattelsen af verdens hensigtsmæssige opbygning) opløsning og tabet af jeg-ets enhed og bevidsthedens enhed hænger sammen med hinanden, og at det andet syndefald, bevidsthedsklarhed om sig selv, ledsages af identitetstab og personlighedens enhed – for nu at bruge moderne sprog.

Med krukken, der går i stykker (den moderne bevidstheds entré) som for Kleist manifesterer sig på det mest eklatante i teleologi-krisen, er personens enhed slået i stykker.

Nu er der ikke mere noget, der hænger sammen: RUM OG TID går op i limningen, scenen er fuld af allehånde forvirring, hvori hver figur artikulerer sig ud fra en anden bevidsthedstilstand.

Hinderik M. Emrich.

KLEIST I DANMARK

DER ZERBROCHENE KRUG

(urpremiere i Weimar, 1808)

Den skårede krukke, (Dansk Skolescene på

Det Ny Teater, 1928), (TV-Teatret, 1958)

Den ituslåede krukke,

(Det Ny Friluftsteater, 1971), (Teatret Artibus, 1983)

Den skårede krukke, (Aarhus Teater, 1996)

KÄTCHEN VON HEILBRONN

(urpremiere i Wien, 1810)

Pigen fra Heilbronn ell. Kærligheds Prøve,

(Det Kgl. Teater, 1818), (Folketeatret, 1896)

Ildprøven ell. Kâtchen fra Heilbronn,

(Det Kgl. Teater, 1990)

PRINZ FRIEDRICH VON HOMBURG

(urpremiere i Wien, 1821)

Slaget ved Fehrbellin, (Det Kgl. Teater, 1828)

Prinsen af Homburg,

(Dagmarsteatret, 1911/12), (Det Kgl. Teater, 1996)

DIE FAMILIE SCHROFFENSTEIN

(urpremiere i Graz, 1804)

Hittebarnet (TV-Teatret, 1968)

MICHAEL KOHLHAAS

(nouvelle-dramatisering)

TV-Teatret, (i 7 dele, 1970)

Svalegangen, (James Saunders' bearbejdelse:

Hans Kohlhaas, 1973) og Aalborg Teater (1976)

Vendsyssel Egnsteater (1995/96)

MARQUISE VON O

(nouvelle-dramatisering v/Hartmut Lange)

Grevinde von Rathenow (TV-Teatret, 1976)

v/ Jørgen Heiner

CALVINISMEN OG NEDERLANDENE

Fra Schweiz bredte calvinismen sig til især Nederlandene og Skotland. Grundlæggeren var den schweiziske reformator Jean Calvin (1509-64), der påvirket af Martin Luthers tanker, i 1533, brød med den katolske kirke.

I 1536 kom Calvin til Genève, hvor han som leder af reformationen opbyggede samfundslivet på religiøst grundlag. Han udsendte samme år sit dogmatiske værk om den kristne religions indretning, hvori han, ligesom paven, hævder kirkens overhøjhed over staten, og at Gud ikke er en kærlig og barmhjertig fader.

Calvin forkaster humanisternes bestræbelser på at forskønne dette liv, vender menneskenes sind mod middelalderens helvedstro og indfører tvungen kirkegang og streng moral. Sit syn på menneskeheden udtrykker han således – "Ser man kun efter menneskets naturlige anlæg, så finder man hos det, fra hovedskal til fodsål, ikke det mindste skær af det gode" – så derfor "jo hårdere man knækker menneskets egenvilje, jo mere man underkaster og tøjler mennesket, desto bedre for det."

Om Calvin skrev forfatteren Stefan Zweig bl.a. – "Denne misantropiske reformator har aldrig formået at se andet i menneskeheden end en håbløs, tøjlesløs flok af syndere."

Disciplin og kirketugt hersker – og "ved fuldstændig at sammenknytte det verdslige og det ideologiske i Calvins totalitære statsopfattelse kommer fra nu af den private livsytning under øvrighedens kontrol."

Calvins gud vil, stadig ifølge Stefan Zweig, "ikke fejres, ikke engang elskes, altid kun frygtes."

Guds nåde var den eneste vej til salighed hos calvinisterne – pisen og gabestokken ventede forude og kætterbålene flammede. Også i "Den skårede krukke" af Kleist mærkes denne understrøm af religiøs fanatisme fra en periode i Nederlandenes historie.

v/ Jørgen Heiner

"Det var vel henad klokken ti i aftes
 – og skønt vi skriver januar, så mildt
 som i en majnat – og jeg sa' til far:
 Hør, far, jeg går et lille øjeblik,
 jeg vil gå hen og hilse lidt på Eva.
 Hun var min fæstemø, det må I vide,
 der sidder et par ferme arbejdshænder
 på hende, så jeg jo, dengang vi høstede,
 hun forkede, så højt fløj i luften.
 Jeg sagde: Vil du ha mig? Og hun sagde:
 Du skræpper vist. Bagefter sa' hun ja."

Træsnit efter penseltegning af Adolph
 v. Menzel (1815-1905), tysk maler.

ET BREVCITAT

Berlin, 23. 3. 1801

– Den tanke at vi her på jorden
 intet, slet intet ved om sandhed,
 at det som vi her kalder sandhed,
 efter døden hedder noget ganske
 andet, og at følgelig bestræbelsen
 efter at erhverve os noget, som
 også følger os i graven, er ganske
 forgæves og frugtesløs – denne
 tanke har rystet mig i min sjæls
 inderste helligdom.

(Kleist til Wilhelmine von Zenge)